

Kgutsufatso ya puo ya Mookamedi kopanong ya bo-mashome a robedi le metso e mehlano ya batshwari ba diabo

Selelekela

Ke motlotlo ho tlaheha hore ho bile le selemo se seng hape sa katleho Bankeng ya Reseve ya Afrika Borwa. Hona ho kenyeletsa mahlakore ohle a ditshebetso tsa Banka. Ho ipapisitswe le moruo wa matjhaba o neng o hola ka sekgahla empa o se na botsitso, re atlehile ho boloka le ho feta dikatleho tsa rona tse fetileng ha ho tluwa ho boemo ba infoleishene. Botsitsiso ba infoleishene boemong bo tlase bo ntlafaditse botsitso ba maemo a moruo mme bo bile le seabo kgolong e matla moruong wa Afrika Borwa.

Lefapha la tsa ditjhelete le tsitsitseng mme le tsamaiswang ka molao ke karolo ya bohlokwa ya ho fihlela katleho ya nako e telele moruong. Botsitso lefapheng la tsa ditjhelete bo ile ba bolokwa selemong se fetileng, mme le kgatele-pele e kgolo e bile teng ditokisetsong tsa ho kenya tshebetsong leano la Basel II. Dintlha-kemo tse ding di kenyeletsa dintlafatso mokgweng wa ho kadimana ka tjhelete wa Banka le ho kenngwa tshebetsong hwa tjhelete ya pampiri e ntlafaditsweng le tjhelete e ntjha ya tshepe ya R5.

Sesupo se seng sa katleho e bile ho kena ho tswelang hwa matsete ka har'a naha a ileng a tshehetsa ho tswelapele hwa pokeletso ya matsete a matjhaba. Hona hape ho ile hwa ba le seabo keketsehong ya botsitso ba sekgahla sa phapanyetsano ya ditjhelete.

Tema e bonahalang e ile ya fihlelwa ha ranta e ne e kenyeletswa mokgweng wa ho patalana wa Continuous Linked Settlement System (CLS). Jwale ranta ke e nngwe ya ditjhelete tsa matjhaba tse 15 feela tse patallanang ka mokgwa wa CLS.

Diketsahalo ho tsa moruo matjhabeng

Leha kgolo ya moruo lefatsheng ka kakaretso e ile ya hola ka monyebe karolong ya bobedi ya selemo sa 2004, tlhahiso ya lefatshe ya thepa e ile ya hola ka diperesente tse 5,1 selemong seo ka kakaretso. Tlhahiso ya thepa ho ntshitswe infoleishene e ile ya tsitsa lefatsheng la Amerika, ha tikolohong ya Euro, e leng yona e hwebisanang haholo le Afrika Borwa, kgolo ya moruo e ile ya ba e nyahamisang ha ho bapiswa. Kgolo ya moruo boholong ba dinaha tse holang, ho kenyelletswa le tse Afrika, e ile ya feta ditebello. Infoleishene ya lefatshe e ile ya ba tlase.

Ho sa natswe maemo a matle ana, tjhebelo-pele ya maemo a moruo wa lefatshe e ile ya thunthetswa ke ho se leka-lekane hwa meruo lefatsheng ka kakaretso le ho nyoloha hwa ditheko tsa oli e tala. Mokitlane wa Amerika wa buka ya kgwebisano le dinaha tse ding o ile wa eketseha ha morao tjena mme wa feta diperesente tse 6 tsa tlhahiso ya thepa ya lehae.

Kgolo e sekgahla ya moruo wa lefatshe ka bophara e ile ya baka tlhokeho e kgolo ya disebediswa tse hlahisang matla. Ho sa natswe dinyollo tse mmalwa tsa tlhahiso ya oli yeo ho dumellanweng ka yona ke dinaha tse ikopantseng tsa Organisation of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) ho tloha maqalong a selemo sa 2004, ditheko

tša oli e tala di ile tša fihlela maemo a hodimo ka ho fetisisa ho kenyeleditswe le infoleishene. Hona ho ile hwa mpefatswa ke bokgoni bo tlase ba ho hlahisa oli dinaheng tša OPEC, tsitsipano ho tša dipolotiki le ditshoso le ditshitiso tse ka bang teng tlhahisong ya oli dinaheng tse mmalwa.

Ho thata ho hlalohanya boemo ba lefatshe ka kakaretso ba kgolo ya sekgahla sa kadimo ya ditjhelete ya semmuso nakong ya selemo se fetileng. Ho la naha ya Amerika sekgahla sa kadimo ya Banka ya Federale ya Amerika ho dibanka tse ding, se ile sa nyolohela ho diperesente tse 3,50 ka Phato selemong sa 2005, e leng nyollo ya leshome ya dintlha tse 25 ka tatellano ho tloha mahareng a selemo sa 2004. Banka ya England e ile ya fokotsa sekgahla sa yona sa kadimo se ka sehlohong ho dibanka maqalong a Phato selemong sa 2005. Banka e kgolo ya dinaha tse ikopantseng tša Europe, (European Central Bank) e ile ya tlohela sekgahla sa yona sa kadimo se sa fetoha ho tloha ka selemo sa 2003, ha banka ya Japan e qetetse ho nyehlisa kemo ya leano la tša ditjhelete ka Pherekong selemong sa 2004.

Ho sa natswe ditsela tša maano a fapaneng a nkilweng, sekgahla sa kadimo sa semmuso lefatsheng ka bophara se ile sa dula se le tlase ha ho bapiswa. Phapang ya mekgwa ya phumantsho ya mekitlane e ile ya fokotseha, mme tlas'a maemo ana ao tjhelete e neng e fumaneha ka bongata ha ho bapiswa, dikadimo di ile tša eketseha kapele, mme ditheko tša matlo le tša diabo tša eketseha haholo dikarolong tse ngata tša lefatshe.

Diketsahalo tša moruo tša lehae

Moruo wa Afrika Borwa esale o ntse o matlafala mme o le karolong e hodimo ya kgolo ya moruo ho tloha ka Lwetse selemong sa 1999. Hona e bile nako e telele ka ho fetisisa yeo kgolo ya moruo e phahameng e kileng ya ngodiswa paleng ya Afrika Borwa.

Kgwedi-tharong ya boraro ya selemo sa 2004 kgolo ya moruo e ile ya fihlela diperesente tse 5,7 ka selemo. Ka morao ho moo, kgolo ya moruo e ile ya theohela ho diperesente tse 3,9 ha ho fetolelwa selemong, karolong ya pele ya selemo sa 2005. Phokotseho ena sekgahleng sa kgolo ya moruo e ile ya bakwa haholo-holo ke maemo a matjhaba a neng a se matle haholo le matla a ranta a phahameng ha e bapiswa le ditjhelete tša matjhaba a ileng a fokotsa matla a phehisano a mafapha a moruo a hlahisang thepa.

Kgiro ya basebetsi moruong ka bophara, ho sa kenyeletswa lefapha la temo, e ile ya nyoloha ha morao ka mor'a hore kgolo ya dihlahiswa tša lehae e matlafale mme ya matlafala hape kgwedi-tharong tse hlano tse latellanang ho fihlela ka Lwetse selemong sa 2004. Le ha ho le jwalo, ntlafalo ena ha e ya ka ya e ba le mokoka kgwedi-tharong tse pedi tse latelang moo.

Moputso wa mosebetsi ka mong ho ntshitswe infoleishene o ile wa eketseha dilemong tse pedi tse fetileng. Keketseho ena ya meputso mmoho le manane a eketsehileng a kgiro di ile tša eketsa tjhelete e tlang ka malapeng ka kakaretso. Ka lebaka leo, malapa a ile a phahamisa disebediswa tša malapa ho sa kenyeletswa infoleishene ka diperesente tse 6,1 ka selemo sa 2004 le ka diperesente tse 6,0 ka selemo, karolong ya pele ya selemo sa 2005.

Disebediswa tša mmuso ka kakaretso ho sa kenyeletswa infoleishene di bontshitse kgolo ya diperesente tse 7,2 ka selemo sa 2004, le tse 5,3 ka selemo, karolong ya pele ya selemo sa 2005, hona ho boetse hwa eketsa tshebediso ya disebediswa tša lehae ka kakaretso ho sa kenyeletswa infoleishene.

Kgolo e tsotelang ya diperesente tse 9,4 ya matsete a naha a tlhahiso a sa kenyeletsang infoleishene ka selemo sa 2004, e ile ya theohela ho kgolo ya diperesente tse 9,0 ha ho fetolelwa selemong, karolong ya pele ya selemo sa 2005. Le ha ho le jwalo, karolo ya matsete a tlhahiso ha e bapiswa le kgolo ya tlhahiso ya thepa ka har'a naha entse e le diperesente tse 17 feela.

Ha disebediswa tsa lehae di ne di feta tlhahiso ya tsa lehae dilemong tse pedi le halefo tse fetileng, buka ya kgwebisano le dinaha tse ding e ile ya bontsha mokitlane nakong eno yohle. Ha e le karolo ya dihlahiswa tsa kahare ho naha, mokitlane ona wa buka ya kgwebisano le dinaha tse ding, o ile wa eketseha ho tloha ho diperesente tse 2,9 karolong ya pele ya selemo sa 2004 ho fihlela ho diperesente tse kabang 3,5 karolong ya pele ya selemo sa 2005. Mekitlane ena e ile ya patalwa ha bobebe ka diphaello tse ngata bukeng ya kgwebisano ya ditjhelete ya naha le dinaha tse ding, ho ileng hwa baka hore gauta le ditjhelete tse ding tsa naha tsa matjhabeng di nyolohe.

Diketsahalo ho tsa ditjhelete

Kgolo ya dikadimo tse abetsweng karolo e ikemetseng ya setjhaba ke dibanka nakong ya dikgwedi tse 12 e ile ya eketseha ka sekgahla ho ya ho diperesente tse 22,1 ka Phuptjane selemong sa 2005. Sekgahla sa kadimo se tlase, tshepo e matla ya bo-rakgwebo le bareki, ho eketseha hape hwa dikadimo tsa nakwana ke bo ra-kgwebo le ho hlamatseha ho bileng teng kgwebong ya matlo le mebarakeng ya diabo tsohle di ile tsa tshehetsa keketseho ya mekitlane ya karolo e ikemetseng ya setjhaba. Mekitlane e sireleditsweng ka thepa kapa matsete e ile ya eketseha ka sekgahla sa diperesente tse fetang 20 dikgweding tse 12 ho tloha ka Mphalane selemong sa 2004, ha mekitlane ya malapeng e ile ya nyoloha kapele ho ya ho diperesente tse 61 ka selemo e le karolo ya tjhelete e ka sebediswang ka selemo ke malapa mahareng a 2005. Ka sekgahla sena se tlase sa kadimo, ditefello tsa mekitlane tsa malapa ha di bapiswa le tjhelete ya malapa, le ha ho le jwalo di setse di le tlase.

Ho ikamahantswe le kadimo ya ditjhelete e phahameng, tjhelete ya naha ka kakaretso le yona e ile ya hola ka potlako. Kgolo nakong ya dikgwedi the 12 ya tjhelete yohle e teng ka hare ho naha (M3) e nyolohile haholo ho tloha ho diperesente tse 11,1 ka Motsheanong selemong sa 2004 ho ya ho diperesente tse 17 ka Phuptjane selemong sa 2005. Kgolo e matla ya M3 e ne e le sesupo se bontshang keketseho e kgolo mme e phehellang ya tjhelete yohle ya lehae e kenang le e tswang ho kenyeleditswe infoleishene, e tlatseleditse ke kgolo ya boleng ba thepa le ho eketseha hwa ditshebeletso tsa dibanka ho karolo ya setjhaba sa Afrika Borwa se neng se se na monyetla o jwalo pele.

Ditheko tse mahareng tsa diabo tse ngodisitsweng JSE Limited, ka mekgahlelo ka ho fapana ka kgwedi, di ile tsa phahama ka diperesente tse 45 ho tloha ka Phupu selemong sa 2004 ho fihla ka Phupu selemong sa 2005, ha maemo a matjha mme a hodimo-dimo ho a kileng a ngodiswa a ile a fihlelwa ka Phato selemong sa 2005. Tswala ya dibonto tsa nako e telele e ile ya ya hodimo le tlase feela e lebisitse boemong bo theosetsang ha ditebello tsa infoleishene e tlase tsa nako e telele di ne di ntlafala.

Mmaraka wa thekiso ya matlo o dutse o le matla selemong se fetileng, empa keketseho ya ditheko tsa matlo, ho sa kenyeletswa infoleishene, e ile ya fokotseha selemong sa 2004 le dikgweding tsa pele tse 7 selemong sa 2005.

Ditjhelete tsa mmuso

Telekiso ya botsitso ba ditheko Afrika Borwa e ile ya tswela pele ho thuswa ke mokgwa wa mmuso wa tsamaiso ya tsa ditjhelete. Mokoloto wa mmuso pele ho ntshuwa ditjhelete tsa dikadimo le tsa ho lefa mokitlane o theohetse ho diperesente tse 1,5 ha e nkuwa e le karolo ya thepa e hlahiswang ka hare ho naha selemong sa ditjhelete sa 2004/05. Matlole a mmuso a abetsweng selemo sa 2005/06 a ile a boela a etswa ho ipapisitswe le leano la mmuso le tiileng le totobatsang ntshetso-pele ya ditsela le meaho.

Leano la tsa ditjhelete

Kopanong e fetileng e tloaelehileng, e akaretsang, ke bile motlotlo ho bolela hore diphetoho ho infoleishene ya metse e meholo le diteropo, ho ntshitswe tswala ya mekoloto ya matlo, (CPIX), e ne e le mahareng a meedi e behilweng ya diperesente tse 3 ho isa ho tse 6 ho tloha ka Lwetse selemong sa 2003. Selemong se fetileng boemo bona bo ile ba boela ba tiiseletswa maemong a tlase le ho feta mme a sa fetoheng haholo. Ho tloha ka Phupu selemong sa 2004, infoleishene ya CPIX ha e balwa nakong ya dikgwedi tse leshome le metso e mmedi e bile diperesente tse 3,9 ka kakaretso.

Ka Pherekong selemong se hodimo infoleishene ya ditshebeletso e ile ya theohela boemong bo ka tlase ho diperesente tse 6 kgetlo la pele esale ho kenngwa tshebetsong leano la ho laola infoleishene ka mokgwa wa ditekanyetso. Ho bileng bohlokwa ho ka fihlela maemo ana e bile ditheko tse laolwang ke mmuso. Ho tloha ka Phupu selemong sa 2004 infoleishene ya tlhahiso ya thepa le yona e ile ya tswela pele ho ba boemong bo tlase ba diperesente tse 1,7 ka kakaretso.

Maemo ana a matle a infoleishene le tjhebelo pele ya infoleishene e ntseng e ntlafala di entse hore ho nyehliswe leano la tsa ditjhelete. Sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka se ile sa theolwa ka dintlha tse 50 ka Phato selemong sa 2004 le hape ka Mmesa selemong sa 2005, ho thehela ho diperesente tse 7 ka selemo.

Ketsahalo e ka qohollwang ya selemo e bile ho hlaha hwa ditebello tsa infoleishene. Tshebetso e bonahalang ya leano la tsa ditjhelete e itshetlehile hodima seriti sa leano mme sona se iponahatsa ditebellong tsa infoleishene tsa kamoso. Dipatlisiso tse etswang ke Bureau for Economic Research ya University ya Stellenbosch di bontshitse ditebello tsa infoleishene tse hlokomelehang mme tse theohang ka mokgwa o sa fetoheng selemong se fetileng. Ka kgwedi-tharo ya pele ya selemo sa 2005 ditebello tsa infoleishene tse tswang mekgahlelong yohle ya ba arabang dipotso tsa dipatlisiso, mme tse bontshang dilemo tse tharo tse tlang, di theohetse ka hare ho meedi ya infoleishene e behilweng.

Ditekanyetso tsa Banka di bontshitse ntlafalo tjhebelo-peleng ya infoleishene selemong se fetileng. Mabaka a mang a bileng le seabo se setle mme a thusitseng ho ka fihlela maemo a matle a na a ditebello tsa infoleishene e bile ho tswela pele ho matlafala hwa boleng ba ranta ba kante, tlhokahalo ya ditshitiso tsa bokgoni ba ho hlahisa thepa moruong, ntshetso-pele ya ho thibelwa hwa tshebediso e bohlaswa ya ditjhelete tsa mmuso, infoleishene e tlase ya theko ya dijo le infoleishene e tlase ya lefatshe.

Leha ho le jwalo, ho bile le diketsahalo tse ding har'a selemo tse neng di shebahala di ka ba kotsi ho ditebello tsa infoleishene. Ya mantlha har'a dingongoreho tsena e bile ho nyoloha hwa ditheko tsa matjhaba tsa oli tse bakileng ho nyoloha ho phahameng hwa theko ya mafura nakong yeo. Ka dinako tse ding dinyoloho tsena di ne di bonahala di

beha tlokotsing ho ka fihlelwa hwa nako e telele hwa maemo a tlase a infoleishene mme a ka har'a meedi e behilweng.

Komiti ya Leano la tsa Ditjhelete – Monetary Policy Committee (MPC) e ile ya boela ya tiisa hore leano la tsa ditjhelete ha le na ho fetoha moo le lekang ho lwantsha ditshohanyetso tse hlahang ka ntle tse tlang pele, empa le tla ba le tjhebelo-pele mabapi le ditla-morao tse ka bang teng. Ka lehlohonolo, ditla-morao tsa ho nyoloha hwa ditheko tsa oli tsa matjhaba ha di ka ba tsa ba matla infoleisheneng ya lehae ho ya kamoo ho neng ho tshohilwe kateng.

Taba e nngwe hape e ileng ya shejwa leanong la tsa ditjhelete e bile ho matlafala hwa tlhokahalo ya thepa ka hare ho naha, e qetelletseng e bakile ho eketseha hwa theko ya thepa mabenkeleng, thekiso e hodimo-dimo ya makoloi le ditheko tse neng di phahama tsa matlo. Hape e ile ya kenya letsoho keketsehong ya mokitlane wa buka ya kgwebisano ya tse kenang le tse tswang. Ho sa natswe diketsahalo tsena, ka kakaretso ho ne ho ena le bopaki bo fokolang bo neng bo supa ho mpefala hwa maemo a infoleishene. Mokitlane wa buka ya kgwebisano le dinaha tse ding o ile wa bonahala o ka kgonahala ha o bapiswa le matsete a kenang.

Ho theolwa hwa sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka ka Mmesa ho ile hwa hlaloswa ke ba bang ba balebelli e le ho tloha ntlha-kemong ya sepheo sa Banka sa ho laola infoleishene ho ya ho laola matla a kantle a boleng ba ranta. Le ha ho le jwalo, diphetoho tsa sekgahla sa phapanyetsano ya ranta le ditjhelete tsa matjhaba di bohlokwa ka ha di ama maemo a infoleishene ya Afrika Borwa. Ranta e matlafetseng e ne e lebeletswe ho ba le tshutshumetso e totobetseng infoleisheneng ka tsela ya ditheko tsa thepa e tswang kantle ho naha. Ka nako e tswanang, phapanyetsano e matlafetseng ya ranta e na le tshutshumetso e mpe dikarolong tsa tlhahiso tsa moruo. Keketseho ena ya sekgeo dipakeng tsa bokgoni ba ho hlahisa thepa le thepa e felang e hlahisitswe, yona e ka ba le ho fokotsa ditebello tsa infoleishene. Ka hoo, phokotso ya sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka e ne e se ka lebaka la ho shebana le ranta e matlafetseng, empa e ne e le ka lebaka la tjhebelo-pele e ntle ya infoleishene.

Tsela ya tshebetso ho tsa ditjhelete

Ho tloha ka Motsheanong selemong sa 2005, Banka e ile ya etsa diphetoho tse itseng tseleng ya yona ya ho fana ka mekoloto ho dibanka. Sepheo sa mantlha sa diphetoho tsena e ne e le ho fokotsa ho kena-kena hwa Banka hwa letsatsi ka letsatsi ho neng ho ka ama phumaneho ya tjhelete mmarakeng wa ditjhelete. Hona e ne e le ka sepheo sa ho kgothaletsa ho sebetsa ho betere mebarakeng ya dibanka le tsamaiso ya phumaneho ya ditjhelete dibankeng.

Dintlafatso mokgweng wa ho kadimana ka tjhelete ke Banka ya Reseve di etseditswe ho tjhorisa mokgwa onono wa ho kadimana ka tjhelete wa Banka wa ho di etsa hore di be bonolo ho feta le hore di bonaletse ho feta. Diphetoho tsena di tla ba le seabo se seholo leanong la tsamaiso la phumantsho ya ditjhelete mebarakeng ya ditjhelete, mme le ka fetolwa habonolo ha ho hloka hlahala. Tsena di akaretsa phumantsho e pharalletseng ya kadimo ya ditjhelete Bankeng ke dibanka. Dibanka hape di kgothaletswa ho nka boikarabello tsamaisong ya tsona ya tlhoko ya tjhelete.

Banka e kgotsofetse ke ditholwana tsa diphetoho tsena. Dibanka di se di itshetlehile hanyane ho Banka ho tlatseletswa ho kwala dibuka mafelong a letsatsi la kgwebisano,

mme ntle le moo, di se di sebedisa boemo ba ho kadima tjhelete nakong e kgutshwane (standing facilities) ha ngata, le ditjhelete tsa tsona tseo di tlamehang hore di di boloke Bankeng ka molao.

Matsete a matjhaba a naha

Banka e ile ya tswela pele ho eketsa matsete a yona a matjhaba ka ho reka ditjhelete tsa matjhaba mebarabakeng ha maemo a dumela. Dikgweding tse mmalwa tse fetileng, mokgwa ona o ile wa thuswa ke ho rekwa hwa ditjhelete tsa matjhaba ka mokgwa wa matsete a maholo a matjhaba a kenang ka har'a naha. Ka hoo, matsete a gauta le a ditjhelete tsa matjhaba a naha a ile a matlafalla ho dibilione tse US\$18,9 mafelong a Phupu selemong sa 2005, ha ho bapiswa le dibilione tse US\$8,3 ka Hlakola selemong sa 2004, ha boemo ba mokitlane o sa tshirelletsehang o ne o hlakolwa. Phumaneho ya ditjhelete tsa matjhaba e ne e le dibilione tse US\$15,4 mafelong a Phupu selemong sa 2005.

Banka ha e lelekise boemo ba matsete a matjhabeng bo ikgethileng kapa nako yeo ka yona boemo bo itseng ba matsete a matjhabeng bo tlamehang ho fihlelwa. Pokello ya matsete e etsahala ha maemo a mebaraka a dumela le tsamaiso e tjhatsi ya buka ya banka ya ditjhelete.

Tsela e tjhatsi ya tsamaiso ya matsete a matjhaba e dula e le moralo wa mantlha. Mafelong a Phupu selemong sa 2005, diperesente tse 15,1 tsa ditjhelete tsa matjhaba di ne di le tlas'a taolo ya balaodi ba tswang kantle, mme tse setseng di laolwa ka hare.

Banka e nnile ya tswela pele ho kadima dibilione tse balwang ho US\$3,5 tsa matsete a yona ka kakaretso. Banka hape e ile ya nka monyetla wa maemo a matle a mebaraka ka ho patala e meng ya mekoloto yo yona ka ho nka mekoloto e meng mebarakeng ya matjhaba.

Tsela ya tshebetso e ngotsweng mme e kenyeletsang Lefapha la tsa Ditjhelete tsa Mmuso le Letona la tsa Ditjhelete e ile ya phethelwa ka Mmesa selemong sa 2005, moo tlhaloso ya hore theko ya gauta e molaong e hlahlojwe botjha ho ipapisitswe le tsela ya matjhaba ya tshebetso le diphelelo tsa ditlaleho ho bontsha boleng ba matsete a gauta mebarakeng.

Diketsahalo tsa phapanyetsano ya ditjhelete

Ranta e ile ya tswela pele ho angwa haholo ke matla a dolara ya Amerika mebarakeng ya ditjhelete ya matjhaba, yeo le yona e neng e angwa ke ho hloka tsebo ya se tla etsahala mabapi le matla le ho abuwa hwa kgolo ya moruo lefatshe ka bophara, ditebello tsa infoleishene, sekgahla sa kadimo le ho se leka-lekane hwa meruo lefatsheng ka kakaretso.

Phapanyetsano ya ranta qetellong ya selemo sa ditjhelete sa 2004/05 e ne e sa fetoha mme e ne e ntse e tshwana le dikgweding tse leshome le metso e mmedi tse fetileng. Ho tloha ka Tlhakubele selemong 2004 ho isa mafelong a Tlhakubele selemong 2005, sekgahla sa phapanyetsano sa ranta ha e bapiswa le ditjhelete tsa dinaha tse hwebisanang le Afrika Borwa, mme ho kentswe infoleishene se ile sa theoha ka diperesente tse 1,5. Ka nako e tshwanang, ranta e ile ya matlafala ka diperesente tse 1,5 ha e bapiswa le dolara ya Amerika. Le ha ho le jwalo, ho fetoha ho ne ho ntse ho bonahala har'a selemo.

Ka lebaka la matlafalo e kgolo ya dolara ya Amerika ka selemo sa 2005, boleng ba ranta bo ile ba nyehla ka diperesente tse 6,8 ho ipapisitswe le dinaha tsa kgwebisano le Afrika Borwa, ho tloha mafelong a Tshitwe selemong sa 2004 ho ya mafelong a Tlhakubele selemong sa 2005. Ka nako e tshwanang boleng ba ranta bo ile ba nyehla ka diperesente tse 9,7 ha bo bapiswa le ba dolara ya Amerika. Maemo ana a ile a tswelapele ho fihlela selemong se setjha sa ditjhelete mme mafelong a Phupu selemong sa 2005 ranta e ile ya fokola hape ka diperesente tse 1,3 ho ipapisitswe le dinaha tsa kgwebisano le Afrika Borwa le ka diperesente tse 5,9 ha e bapiswa le dolara ya Amerika.

Sekgahla sa phapanyetsano sa ranta ha e bapiswa le ditjhelete tsa dinaha tse hwebisanag le Afrika Borwa, mme ho ntshitswe infoleishene, se ile sa ntlafala ka diperesente tse 3,1 selemong se fetileng sa ditjhelete. Sekgahla sa phapanyetsano sa ranta, se mahareng, ha e bapiswa le ditjhelete tsa dinaha tse hwebisanang le Afrika Borwa, dikgweding tse hlano tsa pele selemong sa 2005 se ne se le hodimonyana ho feta se mahareng sa selemo sa 2004. Ranta e tswela pele ho tshehetswa ke ntho tse mmalwa. Tsona di kenyeletsa ho tswela pele ho matlafala hwa ditheko tsa disebediswa, matsete a kenang ka har'a naha, leano la tsa moruo le nepahetseng le ho behwa maemong a hodimo hwa Afrika Borwa ha e bapiswa le dinaha tse ding.

Botsitso ho tsa ditjhelete

Le ho ja telekiso ya leano la botsitso ba ditheko e le mosebetsi o ka sehlohong har'a mesebetsi ya Banka, re boetse re na le seabo ho boloka botsitso ba lefapha la tsa ditjhelete. Tlhokeho ya botsitso lefapheng la tsa ditjhelete e ka baka ditshenyehelo tse matla moruong wa naha, mme ya ama hampe mosebetsi wa mantlha wa leano la tsa ditjhelete. Ha bohlokomedo ba dibanka bo shebane le bokgoni ba banka ka nngwe, mme ka hoo, ho tshireletsa baboloki dibankeng, mosebetsi wa ho tsitsisa lefapha la tsa ditjhelete o reretswe ho shebana le botsitso ba lefapha la tsa ditjhelete ka kakaretso. Banka e kenya letsoho botsitsong ba lefapha la tsa ditjhelete e le karolo ya boiteko bo boholo bo kenyeletsang mmuso, bahlahlobi ba bang le mekgatlo e meng e itsamaisang.

Tsela ya tefo ya naha

Tsela ya tefo ya naha – National Payment System (NPS) ke karolo ya bohlokwa ya botsitso ba lefapha la ditjhelete. Banka e tswela pele ho ntlafatsa poloheho le botsitso ba NPS ka ho ntshetsa pele bokgoni ba mokgwa wa ho patalana wa Banka le ka ho boloka mokgwa wa ho patalana wa dibanka o le maemong a hodimo. Katleho e kgolo ile ya fihlelwa ka Tshitwe selemong sa 2004 ha ranta e kenyeletswa ho mokgwa wa ho patalana wa CLS. Ha jwale ranta e maemong ao e leng e nngwe ya ditjhelete tse 15 feela tsa dipatallano tse kenyeleditsweng CLS.

Botsitso lefapheng la tsa dibanka

Lefapha la dibanka la Afrika Borwa le fumane molemo ho maemo a moruo a matle. Lefapha lena la dibanka ha le lekannngwa ka hore na ditswala ho diabo di eme jwang, le matlafetse ka diperesente tse 12,6 ka Phuptjane selemong sa 2004 ho ya ho diperesente tse 14,0 ka Phuptjane selemong sa 2005. Tsela ya tshebetso e ntlafetseng ha e lekannngwa ka ditjeo tse ka bang teng e le ho etsa mosebetsi wa ho kenya tjhelete le yona e ntlafetse. Lefapha la dibanka le ne le na le tjhelete ya tlhahiso e lekaneng mme tjhelete ya tlhahiso ha e bapiswa le matsete kaofela e ne e le ho diperesente tse 13,1 ka Phuptjane selemong sa 2005.

Boleng ba matsete a dibanka bo ile ba ntlafala le ha buka ya mekitlane e ile ya hola ka matla. Mafelong a Phuptjane selemong sa 2005, ho ne ho setse fela diperesente tse 1,6 tsa buka ya mekitlane tse neng di kolotwa ha ho bapiswa le diperesente tse 2,0 ka Phuptjane selemong sa 2004.

Molao wa tsamaiso ya dibanka

Ho tloha ka la 1 Pherekong selemong sa 2008, dibanka tsa Afrika Borwa ha di sa tla tseba ho sebedisa tumellano ya matsete a ho di thusa ha ho hlokahala. Banka e dumela hore dikarolo tsohle tse fanwang tlas'a tumellano ya matsete e ntjha ya ho thusa dibanka ha ho hlokahala (Basel II), di tla fetisetswa ho dibanka ho ipapisitswe le melawana e itseng.

Banka e na le maikutlo a hore banka ka nngwe e ngodisitsweng Afrika Borwa e ka tshelela ho mokgwa wa tsamaiso wa Basel II ntle le ditshitso tse kgolo kapa ho beha tlokotsing banka ka nngwe kapa lefapha la dibanka ka kakaretso. Dibanka tse ikemiseditseng ho kgetha mokgwa o tswetseng pele di tla hloka hore di etse dikopo ka molao mme dikopo tsena di tla shejwa ho ipapisitswe le tsebo le bokgoni ba dibanka ho kenya diphetoho tsena tshebetsong ka mokgwa o lebeletsweng.

Ho eketsa phumantsho ya ditshebeletso tsa ditjhelete le ho ka fihlela matsete a labalabelwang, e ntse e le taba ya mantlha ya Afrika Borwa le lefapha la rona la ditjhelete, mme Banka e ntse e tswela pele ho beha leihlo le ho tshehetsa diteko tse ntjha.

Melao e ntseng e ralwa e shebetswe hore e atise phumantsho ya kadimo ya ditjhelete, e bitswang Dedicated Banks Bill bakeng sa dibanka tsa mokgahlelo wa bobedi le Co-operative Banks Bill bakeng sa dibanka tsa mokgahlelo wa boraro, e ile ya phatlalatswa bakeng sa maikutlo mafelong a selemo se fetileng. Le hoja mekgwa ena e metjha ya tshebediso ya dibanka e tla tlisa phehisano pakeng tsa dibanka, mme ka hona e akofise phumantsho ya ditshebeletso tsa ditjhelete, di tlisa phephetso ho mmuso le balaodi ba lefapha la tsa ditjhelete ka mokgwa wa boemo, mokgwa le tlhophiso ya balaodi ba dibanka tsa mofuta ona.

Ha ho ne ho fanwa ka tumello ho banka ya Barclays Bank plc hore e tswela pele ho bontsha thahasello ya ho reka boholo ba diabo tsa banka ya lehae, Absa Group Limited, hona ho ile hwa tlisa phetoho ya bohlokwa bohlophising ba lefapha la ditjhelete. Lena e bile lekgetlo la pele hore banka ya lehae ya bohlokwa e laolwe ke banka ya matjhaba. Thekisetano ena e tlisitse matsete a matjhaba a mangata ka ho fetisisa Afrika Borwa ho fihlela ha hajwale, mme e supa tjhebahalo ya ho tlisa matsete e ntseng e ntlafala ya bokamoso ba Afrika Borwa.

Tjhelete e setjhabeng

Makala a Banka a boetse a atlehile ho fihlela tjhelete e hlokahalang moruong wa naha. Mafelong a Phuptjane selemong sa 2005, boleng ba tjhelete ya pamapiri le ya tshepe e setjhabeng e ne e le dibilione tse R49, mme e ne e nyolohile ka diperesente tse fetang 12 ho tloha mafelong a Phuptjane selemong sa 2004. Ka Phato selemong sa 2004 tjhelete e ntjha ya mofuta e mmedi ya tshepe ya R5 e ile ya kengwa tshebetsong e le ho arabela ditshoso tse neng di le teng tse entsweng ke tjhelete ya mokunyata ho tjhelete e neng e hlasisitswe pele. Tjhelete ya pamapiri e ntlafaditsweng e ile ya kenngwa tshebetsong ka Hlakola selemong sa 2005.

Tshebedisano-mmoho matjhabeng

Banka e ile ya tswela pele ho kenya letsoho ka mokgwa o moholo ho ntshetsa pele tshebedisano mmoho moruong wa Afrika, haholo-holo karolong e ka Borwa ya Afrika. Banka e ile ya sebetsa ka mokgwa o atamelaneng haholo le mokgatlo o ikopantseng wa dibanka tsa dinaha tsa Afrika o bitswang Association of African Central Banks mabapi le ho kenngwa tshebetsong hwa leano la tsa kopano ho tsa ditjhelete Afrika le bitswang African Monetary Co-operation Programme. Hape Banka e ile ya nka karolo diphuputsong tse neng di reretswe ho bontsha ditholwana tse mpe le tse ntle tse ka bang teng ha ho ka thehwa banka e le nngwe ya dinaha tsa Lesotho, Namibia, Swaziland le Afrika Borwa. Diqeto mabapi le ditaba tsena di tla etswa ke baetapele ba dipolotiki ba dinaha tsena.

Tsamaiso ya kahare

Botsamaisi bo ipapisitseng le melao ya tsamaiso ka Bankeng bo kenyeletsang ntlafatso ya melawana ya botho le ya boitshwaro ba baokamedi le basebetsi, e ile ya shejwa ka mokgwa o kgethehileng. Leano la botsamaisi bo ipapisitseng le melao ya tsamaiso le ile la ntlafatswa ka tshebedisano le Boto ya Botsamaisi ho netefatsa hore e dumellana le mokgwa wa tshebetso o motle ka ho fetisisa.

E le karolo ya tsamaiso ya meralo ya maemo a tlakotsi, hape ho ipapisitswe le tsamaiso e ikamahanyang le melao ya tsamaiso, Banka e kentse tshebetsong leano le pharaletseng le reretsweng ho ntshetsa tshebetso ya Banka pele, eseng ntlo-kgolo fela empa le makaleng le makalaneng.

Ho ipapisitswe le molao o amehang, dipuisano mabapi le teka-tekano kgirong di tswela pele kamehla Bankeng. Komiti ya Bookamedi – Management Steering Committee (MSC) e leng e emetseng botsamaisi, le komiti e emetseng basebetsi ditabeng tsa teka-tekano mosebetsing – Employment Equity Consultative Body (EECB), di kopana kgwedi le kgwedi. Tlaleho ya bone ya teka-tekano mosebetsing – *Employment Equity Report*, e ile ya kopanngwa, ya shebisana le basebetsi mme ya fetisetwa ka bonako Lekaleng la Basebetsi ka Mphalane selemong sa 2004.

Ka Tlhakubele selemong sa 2005, teka-tekano mosebetsing ka kakaretso Bankeng e ne e le diperesente tse 55 tsa batho ba batsho le diperesente tse 46 tsa batho ba bo-mme. Maamong a bookamedi, boemedi e ne le diperesente tse 43 tsa batho ba batsho le diperesente tse 34 tsa bo-mme. Hona ke bopaki bo bontshang hore ho na le kगतelo pele e lebisang sepheong sa ho qetela sa ho ba le basebetsi ba emetseng merabe yohle, le teka-tekano ya banna le basadi ba setjhaba sa Afrika Borwa, mekgahlelong yohle ya tsamaiso.

Banka e nka karolo ya boikarabello ntlafatsong ya basebetsi ba yona. Ntle ho dithupello le mekgwa ya ntlafatso, Banka e boetse e thusa basebetsi ba yona ho ithuta, mme e hlokolosi ka mogwa o moholo ho bona hore hona le thupelo mosebetsing. Sekolo sa thupelo sa Banka (South African Reserve Bank College) se bapala karolo ya bohlokwa haholo ho ntlafatsa ditsebo tsa dithuto tsa banka ya naha ho basebetsi ba yona.

Kगतelo-pele e ntle e ka tlalehwa mabapi le kगतelo-pele ya ho hlahlojwa hwa Bukana ya Banka ya Melao ya Basebetsi. Komiti ya Mookamedi wa Banka e ile ya ananela tlhahiso ya Bukana ya Melao ya Basebetsi mme Lekgotlana la Ditherisano la hlomamiswa ho

rerisana le basebetsi, EECB hammoho le mokgatlo wa South African Society of Banking Officials (SASBO) mabapi le diphetoho. Lekgotlana la Ditherisano le se le qadile ka tšebetso ho buisana le bohle ba amehang.

Mokgwa wa phapanyetsano wa nnehe-ke-o-nehe wa ho rekisa diabo tsa Banka ya Reseve (Over the Counter Share Transfer Facility) bakeng la diabo ka Bankeng o ile wa tswela-pele ho sebetsa ka mokgwa o kgotsofatsang mme nakong ya selemo sa ditjhelete diphapanyetsano tse 20 di ile tsa fetiswa le diabo tse 63 600 di ile tsa fapanyetsana matsoho. Mafelong a Phuptjane selemong sa 2005 Banka e ne e na le batswari ba diabo ba 620.

Buka ya Banka ya ditjhelete e ile ya eketseha ka palo e bonahalang nakong ya selemo sa ditjhelete, haholo-holo ka lebaka la pokello ya matsete a gauta le ditjhelete tsa matjhaba. Keketseho ena e ile ya hlohleletsa hore ho be le diphapanyetsano tse fapakaneng ho fokotsa phumaneho ya tjhelete mebarakeng ya ditjhelete ya lehae, mme hona hwa eketsa haholo ditjeo tsa tswala tsa Banka. Tjhelete e entsweng ke Banka, pele ho ntshuwa lekgetho, le ha ho le jwalo, e ile ya eketseha ho tloha selemong se fetileng sa ditjhelete. Hona ho ile hwa etswa bobebe haholo-holo ke ditswala tse ileng tsa fihlelwa thekisong ya dibonto tsa mmuso. Ka hoo, ho tla hlokahala hore ho elwe hloko ha ho etswa ditekanyetso tsa ditjhelete le taolo ya ditjeo.

Qetello

Hlahlobo ya diketshalo tsena tsa selemo se fetileng e fana ka bopaki bo lekaneng ba hore Banka e fihletse katleho e kgolo telekisong ya ditaba-tabelo tsa yona tse kgolo.

Ho bileng bohlokwa haholo e bile hore infoleishene ya CPIX e bile dipakeng tsa moedi o behilweng wa diperesente tse 3 ho isa ho tse 6 ka mokgwa o kgodisang mme Banka e ile ya atleha ho fokotsa sekgahla sa kadimo sa Banka ho dibanka ka diperesente tse 7 ka selemo.

Ho fihlelwa hwa maemo a na a tlase a infoleishene a bileng a sa feto-fetoheng hona le seabo sa bohlokwa kgoalong ya moruo le tswelapeleng ya Afrika Borwa.

Ho ntlafala hwa maemo a ditjhelete tsa matjhaba e bile ho babatsehang. Pokeletso ya matsete e tla tswela pele ho ipapisitswe le maemo a mebaraka le bolaodi bo tjhatsi ba buka ya ditjhelete ya Banka.

Banka e tla tswela pele ho hlahloba dibanka tsa Afrika Borwa e ipapisitse le tsela e ntle ya tšebetso ya matjhaba, e boetse e bolokile botsitso lefapheng la ditjhelete. Tshebedisano-mmoho e atamelaneng moruong wa dinaha tsa Tikoloho ya Afrika e ka Borwa (Southern African Development Community) le Afrika ka kakaretso e tla tswela pele ho ba ntlha ya bohlokwa moralong wa rona wa dilemo tse tlang.